

Agnieszka Biedrzycka

<https://orcid.org/0000-0002-9177-6044>

Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk

Zapomniane wybory. O lwowskiej Radzie Miejskiej 1892 roku

Zarys treści: Celem artykułu jest przedstawienie przebiegu i wyników wyborów do lwowskiej Rady Miejskiej w styczniu 1892 r. W trakcie liczenia głosów doszło do fałszerstw mających na celu zwiększenie szans kandydatów komitetu miejskiego, co spowodowało protesty członków komisji skrutacyjnej i wyborców. Powołana przez nowo obraną Radę komisja weryfikacyjna, złożona z radnych popieranym przez komitet miejski, przyznała, iż doszło do nieprawidłowości, uznała jednak wybory za ważne, unieważniając jedynie mandat jednego z pięciu radnych, na rzecz których dokonywano fałszerstw. Dopiero gdy z mandatów zrezygnowało 38 radnych, Rada uznała wybory za nieważne. Kolejne wybory przeprowadzono w styczniu 1893 r.: spośród pięciu beneficjentów fałszerstw wybrano (w wyborach ściślejszych) tylko jednego. Winnych fałszerstw nie wykryto.

The content outline: The article aims to present the course and results of the elections to the Lviv City Council in January 1892. During the counting of votes, there were falsifications aimed at increasing the chances of the candidates of the City Committee, which led to protests by some scrutineers and voters. The verification committee, appointed by the newly elected Council and composed of councillors supported by the City committee, admitted that there were voting irregularities. Nevertheless, the committee considered the elections valid, merely invalidating the mandate of one of the five councillors for whom the forgeries were made. Only when 38 councillors resigned from their seats did the Council consider the elections invalid. The next elections were held in January 1893. Out of five beneficiaries of forgery, only one was selected (in stricter elections). Those guilty of counterfeits were not detected.

Słowa kluczowe: autonomia galicyjska, lwowska Rada Miejska, wybory 1892 r., fałszerstwa wyborcze

Keywords: Galician autonomy, Lviv City Council, election of 1892, electoral fraud

Rada Miejska, mimo iż w okresie autonomii stanowiła jedną z najważniejszych instytucji Lwowa, nie cieszyła się szczególnym zainteresowaniem badaczy. Do tej pory ukazały się zaledwie dwa podstawowe opracowania na jej temat: wydanie jubileuszowe *Miasto Lwów w okresie samorządu 1870–1895* (Lwów 1896) i współczesna monografia Łukasza Tomasza Sroki *Rada Miejska we Lwowie w okresie autonomii galicyjskiej 1870–1914. Studium o elicie władzy* (Kraków 2012). Trzecia z poświęconych Radzie prac – *Samorząd Lwowa w czasie pierwszej wojny światowej i jego rola w życiu miasta* Henryki Kramarz (Kraków 1994) – dotyczy zaledwie czterech, w dodatku bardzo nietypowych, lat jej działania. Osobnego opracowania nie doczekała się również żadna z kadencji Rady czasów autonomicznych.

Pierwsze wybory do lwowskiej Rady Miejskiej według nowego statutu, zatwierdzonego przez Sejm Krajowy i cesarza Franciszka Józefa w 1870 r., odbyły się 25–26 stycznia 1871 r. Od tej pory stanowiły – obok wyborów do Sejmu Krajowego, a od 1873 r. również do Izby Deputowanych Rady Państwa w Wiedniu – najważniejsze cykliczne wydarzenia w politycznym życiu miasta. Odbywały się co trzy lata, zazwyczaj w styczniu lub lutym (w 1908 r. wyjątkowo w ostatnim tygodniu marca), w 1874, 1877, 1880, 1883, 1886, 1889, 1892, 1893 (!) i 1896 r. W 1896 r., w wyniku zmiany statutu, kadencję Rady wydłużono do sześciu lat. Nie wpłynęło to na rytm wyborczy, ponieważ w połowie kadencji następowała wymiana połowy składu Rady: ustępowali radni, którzy zasiadali w niej od sześciu lat, a Radę uzupełniano w drodze wyborów. Pierwsze wybory według nowego statutu odbyły się w lutym 1899 r., kolejne w latach 1902, 1905, 1908, 1911 i 1913 (!). Jak łatwo zauważyć, trzyletni rytm został dwukrotnie zaburzony: w latach 1892–1893 i 1911–1913. W obu wypadkach doszło do poważnych nieprawidłowości, które spowodowały powtórzenie wyborów.

Mimo sensacyjnego charakteru wybory w 1892 r. nie doczekały się zainteresowania historyków. Kazimierz Ostaszewski-Barański, autor obszernego rozdziału na temat Rady we wspomnianym wydawnictwie jubileuszowym, opisując jej nietypowo długą, ponad czteroletnią kadencję (1889–1893), poświęcił nieudanym wyborom jedynie kilka zdań, zdawkowo wspominając o złożeniu mandatów przez część radnych „z powodu nadużyć popełnionych przy skrutynium”¹. Sroka nie odnotował wydarzeń związanych z wyborami w 1892 r. Wbrew zapowiedzi uwzględnienia „wszystkich wybranych członków Rady Miejskiej, łącznie z tymi, którzy nie objęli mandatów, złożyli je lub zmarli w trakcie trwania kadencji”² pominął on w swym zestawieniu jedynie radnych wybranych w 1892 r. (Marcin Chorzewski, Józef Czeszer, Wincenty Dąbrowski, Alfred Elsner, Adolf Mussil, Stanisław Platowski, Emil Pohlman, Adolf Silbermann, Franciszek Szpetmański, Lubin Więckowski) lub – o ile weszli do Rady w innych latach – odnotował ich

¹ K. Ostaszewski-Barański, *Pogląd na działalność reprezentacji król. stołecznego miasta Lwowa w okresie 1871–1895*, w: *Miasto Lwów w okresie samorządu 1870–1895*, Lwów 1896, s. 233–235.

² Ł.T. Sroka, *Rada Miejska we Lwowie w okresie autonomii galicyjskiej 1870–1914. Studium o elicie władzy*, Kraków 2012, s. 13.

jako radnych bez uwzględnienia elekcji z 1892 r. (Henryk Blumenfeld, Maksymilian Epstein, Roman Gostkowski, Władysław Gubrynowicz, Edwin Herschmann, Jan Ihnatowicz, Krzysztof Janowicz, Robert Klein, Jan Krach, Justyn Lang, Józef Lewicki, Godzimir Małachowski, Edward Marynowski, Natan Mayer, Karol Przybylski, Wincenty Rawski, Edmund Riedl, August Sołtyński, Józef Szpilman, Adolf Wasilewski, Franciszek Zima). W przypadku radnych obranych w 1889 r. za koniec kadencji przyjął rok 1893, nie uwzględniając faktu, iż od 21 kwietnia do 7 lipca 1892 r. faktycznie nie sprawowali oni mandatu. Jako jedyny „poważny skandal” autor ten wymienił wybory w 1911 r., kiedy z powodu niedostarczenia na czas legitymacji wyborczych Trybunał Administracyjny w Wiedniu ponad rok po wyborach rozwiązał nowo obraną Radę³. Znaczna część radnych, uczestniczących w wydarzeniach z lat 1892–1893, należała do najaktywniejszych działaczy politycznego, społecznego i kulturalnego życia Lwowa, dzięki czemu ich biogramy zostały umieszczone w *Polskim Słowniku Biograficznym* (do końca tomu 54 trafiło tu 49 spośród 151 członków Rady Miejskiej wybranych w latach 1889–1893, czyli 32,45%), ze względu na syntetyczny charakter tego wydawnictwa nietypowe wybory nie znalazły jednak odzwierciedlenia w żadnym z biogramów (choć np. w biogramach Godzimira Małachowskiego i Edmunda Riedla pojawiły się informacje, że zasiadali oni w Radzie Miejskiej od 1892 r.⁴, a w biogramie Henryka Rewakowicza – wzmianka o zakończeniu kadencji w 1892 r.)⁵. Głównym źródłem, pozwalającym odtworzyć przebieg styczniowych wyborów z 1892 r. i następujących po nich wydarzeń, a jednocześnie panującej w mieście atmosfery i stosowanych przez konkurencyjne stronnictwa metod, jest prasa lwowska, w tym zwłaszcza dzienniki: „Kurier Lwowski”, „Dziennik Polski” i „Przegląd Polityczny, Społeczny i Literacki” oraz tygodnik „Trybuna”⁶. Zawarte w nich drobiazgowo relacje w niewielkim stopniu uzupełniono informacjami z czasopism krakowskich i warszawskich, które nie wykazywały jednak większego zainteresowania tym tematem⁷.

³ *Ibidem*, s. 220.

⁴ J. Zdrada, *Małachowski Godzimir*, w: *Polski Słownik Biograficzny* (dalej: PSB), t. 19, Wrocław *et al.* 1974, s. 391; Z. Frasz, *Riedl Edmund*, PSB, t. 31, Wrocław *et al.* 1988–1989, s. 288.

⁵ K. Dunin-Wąsowicz, *Rewakowicz Henryk Karol*, PSB, t. 31, s. 171.

⁶ Najobszerniej piszące o wyborach i ich następstwach periodyki należały do różnych opcji politycznych i popierały przeciwne strony konfliktu, co pozwoliło na opisanie go z różnych punktów widzenia. Najbardziej niezależną postawę zachowywał „Przegląd Polityczny, Społeczny i Literacki”, podczas gdy „Dziennik Polski” opowiadał się po stronie dotychczasowych radnych i utworzonego przez nich komitetu miejskiego, ostro atakowanego z kolei przez „Trybunę” i „Kurier Lwowski”, popierające opozycyjny komitet mieszczński.

⁷ Z powodu pandemii i wynikających z niej trudności komunikacyjnych nie przeprowadzono kwerendy w zbiorach archiwalnych i bibliotecznych we Lwowie. Biorąc jednak pod uwagę całkowite pominięcie opisywanego zagadnienia w monografii Sroki, opartej na lwowskich materiałach archiwalnych, można przypuszczać, że nie zawierają one ważniejszych informacji na ten temat. Być może o ich braku zdecydowały te same względy, które doprowadziły do szybkiego wyciszenia skandalu oraz uniemożliwiły wykrycie i ukaranie winnych.

W związku z kończącą się kadencją Rady Miejskiej, wybranej w styczniu 1889 r., na posiedzeniu 10 grudnia 1891 r. radni uchwalili rozpisanie na 28 stycznia 1892 r. wyborów do Rady VIII kadencji⁸, a 21 stycznia 1892 r. powołali 30 członków i 10 zastępców członków komisji skrutacyjnej⁹. Do połowy stycznia ukonstytuowały się trzy główne komitety wyborcze: miejski, zwany również magistrackim, w którym główną rolę odgrywali radni i inni przedstawiciele władz miejskich¹⁰, opozycyjny wobec niego i urzędującej Rady komitet mieszczański, jako swój główny cel głoszący „z dala trzymać od Rady miejskiej rozmaitych spekulantów i takie osoby, które tylko demoralizacją wyborców umieją zyskiwać krzesła ratuszowe”¹¹, oraz neutralny wobec obu poprzednich komitet wyborców „z tytułu kwalifikacji osobistej”, od miejsca spotkań w Kasynie Miejskim zwany kasynowym¹². Wszystkie trzy komitety ogłosiły 26 stycznia listy kandydatów¹³.

Jednocześnie tygodnik „Trybuna”, a za nim „Kurier Lwowski”¹⁴ rozpoczęły walkę z dotychczasowymi zwyczajami wyborczymi. W serii artykułów jednoznacznie oskarżono „partię aranżerów”, rekrutującą się z urzędujących radnych, o oszustwa, korupcję, posługiwanie się „hienami wyborczymi”, kupowanie lub wyłudzenie legitymacji wyborczych, zmuszanie urzędników miejskich do agitacji i głosowania na wskazanych kandydatów, a wreszcie oszustwa przy głosowaniu i liczeniu głosów:

W dniu wyborów zatem dysponują aranżerowie setkami takich kart do głosowania, które czy to bezpośrednio, czy pośrednio poskupowano; przy ostatnich np. wyborach dysponowali podobno aranżerowie przeszło 800 takimi kartami. Najmuje się tedy u jakiego „przedsiębiorczego ducha” lokal w rynku, urządza się ogrzewalnię, gdzie schodzi się na wódkę i kielbasę gawiedź głodnych niewyborców, i tych przy pomocy i pod kontrolą „straży” i „hien wyborczych” wysyła się do fałszywego głosowania. Indywiduum takie, w miarę swego wyglądu, udaje, nadrabiając miną i chowając brudne łapy, to męża jakiej

⁸ *Rada miasta Lwowa*, „Gazeta Lwowska” (1891), nr 283, s. 3.

⁹ *Rada miasta Lwowa*, „Przegląd Polityczny, Społeczny i Literacki” (1892), nr 18, s. 2; „Kurier Lwowski” (1892), nr 23, s. 5.

¹⁰ *Wybory do Rady miejskiej*, „Gazeta Lwowska” (1891), nr 291, s. 4; (1892), nr 10, s. 2; „Gazeta Narodowa” (1891), nr 305, s. 2; „Dziennik Polski” (1891), nr 354, s. 2; (1892), nr 11, s. 2; „Kurier Lwowski” (1892), nr 29, s. 5.

¹¹ *Wybory do Rady miejskiej we Lwowie*, „Kurier Lwowski” (1891), nr 356, s. 1; *Do szanownych obywateli wyborców miasta Lwowa!*, „Kurier Lwowski” (1892), nr 1, s. 1.

¹² *Zadanie wyborców lwowskich*, „Kurier Lwowski” (1892), nr 24, s. 1; *Wybory do Rady miejskiej we Lwowie*, „Kurier Lwowski” (1892), nr 7, s. 3, dodatek do nr 12, s. 1–2; nr 16, s. 1–2, 4.

¹³ *Wybory do Rady miejskiej we Lwowie*, „Kurier Lwowski” (1892), nr 27, s. 5; *Kto kogo zaleca?*, „Gazeta Narodowa” (1892), nr 24, s. 2; *Wybory do Rady miejskiej*, „Przegląd Polityczny, Społeczny i Literacki” (1892), nr 22, s. 3. Ponadto powstały komitety: polsko-ruski, ruski i właścicieli nieruchomości. *Wybory do Rady miejskiej we Lwowie*, „Kurier Lwowski” (1892), nr 15, s. 5; *Rusini i komitet magistracki*, „Kurier Lwowski” (1892), nr 28, s. 3; *Wybory do Rady miejskiej*, „Przegląd Polityczny, Społeczny i Literacki” (1892), nr 11, s. 2; „Dziennik Polski” (1892), nr 15, s. 3.

¹⁴ *Przed wyborem nowych ojców Lwowa*, „Trybuna” (1891), nr 50, s. 2–5; nr 51, s. 2–3; (1892), nr 1, s. 4–5; nr 2, s. 3–5; nr 3, s. 2–4; nr 4, s. 3–5; *Przed wyborem nowej Rady miejskiej we Lwowie*, „Kurier Lwowski” (1891), nr 354, s. 2–3; nr 355, s. 1–2.

inteligentnej właścicielki realności, to pełnomocnika podrobionego wdowy, to jakiego urzędnika, który w interesie służbowym wyjechał, to umarłego już dawno pensjonistę itp., a jeśli przypadkowo – co zresztą bardzo rzadko się zdarza – ktoś z komisji skrutacyjnej wyłapie takiego bezczelnego fałszerza, to ten rozśmiej się tylko dobrodusznie i wyjdzie z sali, aby za chwilę znowu szczęścia w tym lub innym kącie wyborczym próbować. [...]. Równocześnie pod ratuszem hałas i zgiełk nie do opisania wre przez dzień cały; najęta sfora „hien wyborczych” na wszelkie możliwe tony poleca swoje listy; nie dosyć tego, wpycha się i do wnętrza ratusza, uwija przed salami wyborczymi, wydziera karty z rąk swoim przeciwnikom, urządza sztuczne zbiegowiska, odstrasza porządnymi i spokojnymi obywateli od głosowania lub pod presją zmusza mniej zdecydowanych do głosowania na swoich kandydatów. Oczywiście, to dozwolone tylko... agitatorom komitetu miejskiego, bo jeśli się na taki krok zdobędzie jaki agitator mniejszości, ha, to niebawem znajdzie się – za obrębem ratusza. [...] Po głosowaniu obliczają się listy, oddane w każdej z pięciu sal, w których się ono odbywało; zawijają je w papier i pieczętują pieczęcią gminy, a jeśli są w komisji gorliwsi członkowie, to ci i swoje pieczętunki przykładają. Może trochę zbyt czuła ostrożność, ale trudno... Niestety, praktyka uczy, że i przy komisji skrutacyjnej, która przez ciąg kilku tygodni spełnia żmudną czynność wypisywania i obliczania głosów dla każdego z mających być wybranymi 100 radnych, niejedna dalsza nieprawidłowość, a nawet i fałszerstwo, popełnionym być może. Od czegoż zmysł aranzerski, przecie i tu można wsunąć jakiego „faktora”, jednego i drugiego skrutatora swoich, który potem, gdy jedno lub drugie argusowe oko rzetelnych skrutatorów się znuży, zaproszą resztę na śniadanko do sąsiedniej sali, a tymczasem w listach kandydatów powstaną permutacje, które – jak to np. przy ostatnich wyborach stwierdzono – wydadzą wynik całkiem niespodziewany i nieco odmienny od prawdopodobnego. Wszakże i wtedy można jeszcze wykreślać nazwiska sobie niemiłe, a dopisywać pożądane, eskamotować karty niesympatyczne na rzecz protegowanych. Wszak faktem jest, że przy ostatnich wyborach byłoby odpadło dwóch kandydatów do rady z listy komitetu miejskiego, a byłby przeszedł jeden z listy przeciwnej, co do drugiego zaś byłoby musiało się odbyć powtórne głosowanie, gdyby nie spryt pewnego aranzera wyborczego, który to wszystko umiał zażegnać osławioną swą manipulacją¹⁵.

Wyborców ostrzegano ponadto przed listami sfałszowanymi przez dopisanie dodatkowych nazwisk (np. Samuela Horowitza do listy mieszczańskiej) albo zamieszczanie kandydatów zgłoszonych przez dany komitet, ale z błędnymi imionami (np. Rewakowicz Alfred zamiast Henryk, Hillich Karol zamiast Marcin, Walichiewicz Karol Jan zamiast Michał). Sfałszowane listy zazwyczaj występowały pod zmodyfikowanymi nazwami, np. „Komitet Mieszczan”, „Związkowy Komitet Mieszczański” lub „Związek Komitetu Mieszczańskiego”¹⁶.

Przeprowadzone 28 stycznia 1892 r. wybory nie różniły się od dotychczasowych elekcji. Głosy oddawano w pięciu salach ratusza w godz. 9.00–13.00 i 15.00–19.00; głosowano osobiście (oprócz kobiet, które mogły oddać głos jedynie przez upoważnionego pełnomocnika), ustnie lub pisemnie. Każdy z wyborców powinien – po przedstawieniu legitymacji wyborczej – wrzucić do urny lub podyktować komisji

¹⁵ *Przed wyborem nowych ojców Lwowa*, „Trybuna” (1891), nr 50, s. 4–5.

¹⁶ *Wybory do Rady miejskiej we Lwowie*, „Kurier Lwowski” (1892), nr 29, s. 5.

wyborczej listę nazwisk stu popieranym przez siebie kandydatów. Z powodu oczywistej niemożliwości dyktowania tak obszernej listy wyborcy przychodzili do ratusza z listą wcześniej przygotowaną, najczęściej wydrukowaną przez jeden z komitetów, na której mogli jednak skreślać lub dopisywać dowolną (w obrębie 100) liczbę nazwisk.

Już w trakcie głosowania pojawiły się oskarżenia o organizowanie „giełd” zajmujących się wykupem legitymacji i przekupywaniem wyborców. Według opozycji „giełdy” komitetu miejskiego działały w kamienicach przy Rynku 14, 18 i 37, a komitet ten podejrzewano o pozyskanie nielegalnymi metodami ponad 1000 legitymacji wyborczych¹⁷. Do nieprawidłowości dochodziło również w samym ratuszu: w sali I ujawniono 54 fałszywych wyborców, w sali II przewodniczący Szymon Schaff, nie reagując na skargi członków komisji w sprawie głosowania przez podstawione osoby, „opuścił swoje miejsce za stołem i urzędował przed stołem w tłumie, odbierając osobiście i kontrolując karty głosowania”, a w sali III „przez głowy podawano sobie do urn karty, a nawet odbierał je jakiś woźny magistratu i odnosił do urny”. W miejskim biurze rachunkowym w ratuszu wykryto „kancelarię agitatorską, gdzie rozdawano (skradzione widocznie a niedoręczone właściwym wyborcom) karty legitymacyjne pomiędzy czeredą najemników, dostarczanych przez agitatorów żydowskich. Ob. [Wilhelm] Flaczyński uwiadomił o tym prezydenta. Tymczasem jednak zgromadzona tam zgraja rozpierzchnęła się natychmiast, a urzędnik [Władysław] Kaniewski udał całkiem niewinnego”¹⁸.

Według ogłoszonych wieczorem wstępnych wyników w głosowaniu wzięły udział 4622 osoby spośród 7058 uprawnionych (65,48%). Już na podstawie pierwszych obliczeń stało się jasne zwycięstwo komitetu miejskiego, na którego listę zagłosowało 2793 wyborców. Lista komitetu mieszczańskiego zebrała 974 głosy, komitetu wyborców z osobistej kwalifikacji – 581, pozostałych komitetów – 274¹⁹. Wbrew ordynacji wyborczej list nie pozostawiono w urnach aż do rozpoczęcia obliczania głosów, lecz wyjęto je, opieczetowano i złożono w biurze przydziałnym magistratu. Komisje skrutacyjne pod kierownictwem Ferdynanda Bardasza, Franciszka Głodzińskiego, Mikołaja Krasuckiego, Szymona Schaffa i Apolinarego Stokowskiego przystąpiły do liczenia głosów 1 lutego, kiedy po skonstatowaniu całości pieczęci komisarze „zaczęli przede wszystkim sortować dokładnie karty głosowania według kategorii trzech głównych komitetów, a następnie oddzielać kreślone karty od niekreślonych. Te ostatnie ponumerowane z osobna z każdej sali oddawano wprost przydzielonym urzędnikom i pisarzom do obliczenia i kreskowania. Kreślone zaś karty, rozsortowane wyżej wspomnianymi kategoriami podług

¹⁷ *Z dziejów rusmaństwa*, „Kurier Lwowski” (1892), nr 80, s. 1; *Protest wyborców lwowskich*, „Kurier Lwowski” (1892), nr 119, s. 1.

¹⁸ *Wybory do Rady Miejskiej we Lwowie*, „Kurier Lwowski” (1892), nr 30, s. 5; *W jaki sposób sfałszowano wybory lwowskie*, „Kurier Lwowski” (1892), nr 112, s. 1; *Protest wyborców lwowskich*, „Kurier Lwowski” (1892), nr 119, s. 1.

¹⁹ *Wybory do Rady Miejskiej*, „Przegląd Polityczny, Społeczny i Literacki” (1892), nr 24, s. 2.

komitetów, ponumerowano również liczbami bieżącymi, odkładając na razie ich skrutynium aż dopóki manipulacja z niekreślonymi nie będzie ukończoną²⁰.

Jedynie w sali V wprowadzono dodatkową procedurę zabezpieczającą: „na każdej karcie zanotowano u dołu: 1) ilość głosów na niej się znajdujących, 2) ilość nazwisk przekreślonych i 3) ilość nazwisk dopisanych. Każdą klauzulę taką zaopatrzył obliczający skrutator swoją cyfrą dla większej autentyczności”. Liczenie głosów w tej sali rozpoczęto od list miejskich, pozostałe przechowywano od 7 do 23 lutego w biurze przydziałnym magistratu; klucze od biura powierzono sekretarzowi prezydium Karolowi Jakubowskiemu. Jak szybko zauważyli skrutatorzy, mimo zwycięstwa listy miejskiej widoczne było, iż wyborcy szczególnie licznie skreślali na niej kandydatury Samuela Horowitza, Mikołaja Krasuckiego, Zdzisława Marchwickiego, Michała Michalskiego, Ignacego Russmana i Szymona Schaffa, podczas gdy głosujący na listy mieszczańską i osobistej kwalifikacji dopisywali ich nazwiska jedynie wyjątkowo.

W połowie lutego było już rzeczą niemal pewną, że wskutek tak olbrzymich wykreśleń 5 albo 7 najosobliwszych kandydatów magistrackich nie ma absolutnej większości i że w ich miejsce albo przejdą niektórzy z wybitnych kandydatów opozycyjnych, albo będą musiały być rozpisane uzupełniające wybory. Poptoch padł na klikę magistracką. Figury ich, chociaż nie należące do skrutynium, zaczęły się codziennie pojawiać na sali, snuć od stołu do stołu i zbierać daty. Najgorliwszą inspekcję odbywał wiadomy „statystyk” [Kazimierz Ostaszewski-Barański] i sam Russman, a Schaff, jako przewodniczący sali II manipulował sam gorliwie, wychwalając [Ludwika] Skarbka, który będąc jedynym w tej sali z ramienia opozycji skrutatorem, towarzyszył mu czasami w okularach, bo niedowidza przy druku lub pisaniu. Konsternacja między prowadzonymi była przez kilka dni widoczna, aż około 20 lutego nagle zmienili fizjonomie i poczęli głośnić, że już „wszyscy przeszli”. Sekret tej zmiany wyjawiał się dopiero 23 lutego, gdy skrutatorowie sali V (gdzie przewodniczył Krasucki) ukończywszy obliczenie list magistrackich, wydobyli ze szafy przydziałnej pakiety z listami mieszczańskimi i osobistej kwalifikacji. Było to wieczorem przy świetle. Zaraz przy odczytywaniu pierwszych list uderzyły dopisywania Russmanów, Szaffów, Krasuckich, ale nikomu nie upadło na myśl, by fałszerstwo było możliwe, skoro każda lista była zaopatrzona wyżej wspomnianą klauzulą skrutatorów. Dopiero na drugi dzień za dnia oglądając te dopiski jednym charakterem czynione, dostrzeżono, że i owe klauzule skrutatorów zostały w czambuł sfalszowane przez wytarcie rądryką cyfry wykreśleń i cyfry dopisków. Skrutator napisał np. „2 wykreślone – 2 dopisane”. Fałszerz chcąc upozorować dodatkowe dopisanie nazwisk Russmana, Szaffa itp. wytarł rądryką cyfry 2 i 2, a poprawił na 4 lub 8 jak mu potrzeba było. Fabrykację tę czynił widocznie w nocy, bo rądyrowanie jest niedokładne, przezierają bowiem pierwotne, prawdziwe cyfry. Tu i ówdzie zachwycał rądryką litery słowa i pakował swoją cyfrę na nie. Gdzieniegdzie przerobiwszy cyfrę wykreśleń zapomniał dostosować cyfrę dopisków. Na jednej czy dwóch listach wyborca czynił wykreślenia i dopisywania własnoręcznie atramentem czerwonym. Fałszerz użył także czerwonego atramentu, ale nie mogąc ugadnąć – gwizdał czerwienizną odmienniej barwy.

²⁰ W jaki sposób sfalszowano wybory lwowskie, „Kurier Lwowski” (1892), nr 112, s. 1. Opis procedury skrutacyjnej zob. też: *Protest wyborców lwowskich*, „Kurier Lwowski” (1892), nr 118, s. 1.

[...] Najzuchwalszym jest przerobienie klauzuli samego wyborcy, który na swojej liście głosowania (oznaczonej liczbą skrutatorską 581) napisał: „Wobec szacherki praktykowanej przy skrutynium nadmieniam wyraźnie, że 7 wykreśliłem i 7 dopisałem”, i podpisał greckimi literami T.P., fałszerz zmienił 7 na 8 i dopisał – Russmana²¹.

Inny sposób fałszerstwa wykryto w sali IV. Lista miejska uzyskała tu 356 głosów, listy mieszczańska i osobistej kwalifikacji – łącznie 529 głosów²².

Obliczono więc tam nasamprzód te inne listy i z czynnością tą uporano się właśnie wtedy, gdy zagrożonym „matador” wypadło szukać ratunku w przeróbkach. W sali V mieli do dyspozycji kilkadziesiąt kart mieszczańskich i osobistej kwalifikacji. W sali IV zaś pozostało im do operacji tylko jeszcze pakiet kreślonych list magistrackich. Trudno było fałszerzom w miejsce wykreślonego Russmana lub Schaffa smarować na nowo Russmana i Schaffa. Pozostawał tylko jeden sposób: wydobyć pewną ilość autentycznych kart głosowania, a wsunąć natomiast równą liczbę innych, ale inaczej pokreślonych, a więc mających na sobie nietknięte nazwiska Russmanów, Schaffów itp. Przypadek zdarzył, że autentyczne listy tej kategorii były numerowane ręką dra [Stanisława] Obmińskiego i kolegi jego skrutatora [Ignacego] Müllera. Obaj ci panowie, po wykryciu fałszerstw w sali V, przeglądnięli bacznie swoją numerację i rozpoznali, że około 70 kart głosowania jest numerowanych obcą ręką w tych właśnie seriach, które oni numerowali. Całkiem naturalnie, fałszerz wybrawszy z pakietu autentyczne listy, a wkładając na ich miejsce zmienione, musiał je ponumerować odpowiednio, ale uczynił to i odmiennym ołówkiem, i odmiennym charakterem²³.

Jak stwierdzono, w salach IV i V, w których udało się wyodrębnić sfalszowane głosy, przeróbkom poddano ok. 10% kart. W pozostałych trzech salach nie zdołano wskazać konkretnej liczby zafalszowań, jednak w salach II i III opozycyjni skrutatorzy, widząc „podejrzane jedną i tą samą ręką dopisywania”, złożyli protest przeciw ważności całego aktu wyborczego, „bo skoro fałszerze nie oszczędzali 200 kilkadziesiąt kart asekurowanych w sali IV i V, to prosta lo[g]ika dyktuje, że się nie żenowali w innych salach”²⁴.

Już 24 lutego członkowie komisji skrutacyjnej Karol Basch i Bronisław Mrazek zgłosili fałszerstwa wykryte wśród głosów oddanych w sali V. Skrutatorzy opieczętowali podejrzane karty i „nie mając już zaufania do szaf prezydyalnych”, zabezpieczyli je w mieszkaniu prezydenta Edmunda Mochnackiego²⁵, a nazajutrz złożyli zawiadomienie do prokuratury. Mochnacki wstrzymał liczenie głosów, jednak większość członków komisji postanowiła kontynuować skrutynium²⁶. Wobec rosnących

²¹ *W jaki sposób sfalszowano wybory lwowskie*, „Kurier Lwowski” (1892), nr 113, s. 1.

²² *Ibidem*.

²³ *W jaki sposób sfalszowano wybory lwowskie*, „Kurier Lwowski” (1892), nr 114, s. 1.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Wybory do Rady miejskiej we Lwowie*, „Kurier Lwowski” (1892), nr 62, s. 3.

²⁶ *Wybory do Rady miejskiej we Lwowie*, „Kurier Lwowski” (1892), nr 57, s. 5; nr 58, s. 4; nr 59, s. 3, 4; „Dziennik Polski” (1892), nr 60, s. 2; *Przerwane skrutynium*, „Przegląd Polityczny, Społeczny i Literacki” (1892), nr 48, s. 2; *Z dziejów rusmaństwa...*, s. 1.

wątpliwości co do jego rzetelności część wyborców głosujących w sali V zażądała wglądu do kart wyborczych, „ponieważ pamiętają dobrze, kogo który wykreślił, a kogo dopisał, i każdy pozna swoją rękę”²⁷. Jednocześnie rozpoczęto śledztwo, co spowodowało zatrzymanie zakwestionowanych kart z sali IV i V przez sąd krajowy karny²⁸ i skłoniło dyrektora policji Władysława Krzaczkowskiego do zakazania zgromadzenia wyborców, zwołanego w sprawie fałszerstw przez Mrazka, Rewakowicza i Walichiewicza²⁹.

W następnych dniach pojawiły się informacje o dalszych nieprawidłowościach. Ze względu na wykrycie fałszerstw (głównie na rzecz Russmana i Schaffa) również w sali II członek komisji skrutacyjnej Ludwik Skarbek zapowiedział 15 marca, iż nie podpisze protokołu, o ile nie będzie mógł wnieść do niego uwag na ten temat. W odpowiedzi przewodniczący Schaff odmówił mu prawa zasiadania w komisji i uznał jego podpis na protokole za zbyt czyny, co jednak tylko zaostrzyło sytuację. 18 marca Skarbek wniósł do prezydium magistratu protest przeciw działaniom Schaffa i zażądał wszczęcia śledztwa³⁰. W drugiej połowie marca sąd krajowy karny zwrócił zakwestionowane karty z sal IV i V, a śledztwo, mimo potwierdzenia fałszerstwa, zamknięto „dla braku należytych śladów sprawcy”³¹. Wśród odzyskanych list jeden ze skrutatorów, Stanisław Obmiński, odnalazł własną kartę „i oświadczył wobec prezydenta, że na jego (nr 712) własnoręcznie sporządzonej liście (a ma on pismo bardzo charakterystyczne) fałszerz wymazał nazwisko [Jana] Klimowicza, a dopisał [Mikołaja] Krasuckiego, wymazał nazwisko dr. [Jakuba] Mahla, a dopisał Michalskiego, wymazał nazwisko [Franciszka] Pacholego, a dopisał [Karola] Przybylskiego”. Mimo wysuwanych przez skrutatorów żądań wezwania wyborców do rozpoznania list i stwierdzenia, „ile one doznały zmiany po dniu głosowania”, przewodniczący Krasucki stanowczo odmówił zgody, stwierdzając, że „prędzej złoży mandat”³². W sali I wykryto wreszcie ok. 500 nadliczbowych głosów, co według przypuszczeń skrutatorów mogło oznaczać, że co najmniej kilka list zostało

²⁷ *Skrutynium w kryminale*, „Kurier Lwowski” (1892), nr 66, s. 3.

²⁸ *Wybory do Rady miejskiej we Lwowie*, „Kurier Lwowski” (1892), dodatek do nr 61, s. 2; nr 84, s. 5. Na podaną przez „Kurier Lwowski” wiadomość o fałszerstwach zareagował „Dziennik Polski”, który – uznając zwycięstwo komitetu miejskiego za przesądzone – ogłosił, iż „każdy nieuprzedzony i trzeźwo na sprawę patrzący musi powziąć podejrzenie, że jeżeli się coś stało, to niezawodnie za inicjatywą partii mieszczańskiej, której zwycięstwo listy miejskiej nie bardzo przypadło do gustu”. W następnych tygodniach „Dziennik” uporczywie bronił komitetu miejskiego i wprowadzając czytelników w błąd, twierdził m.in., „że już przedtem podług obliczeń mieli wszyscy członkowie rady, proponowani przez komitet miejski, absolutną większość – w niczym więc interesie nie leżało owo fałszowanie list”. W rzeczywistości ta rzekoma „absolutna większość” opierała się jedynie na liczbie oddanych list, nie uwzględniała natomiast skreślonych lub dopisanych nazwisk poszczególnych kandydatów, na czym właśnie polegało fałszerstwo. *Wybory do rady miejskiej*, „Dziennik Polski” (1892), nr 57, s. 2; nr 60, s. 2.

²⁹ *Zakazane zgromadzenie*, „Gazeta Lwowska” (1892), nr 49, s. 2.

³⁰ *Wybory do Rady miejskiej we Lwowie*, „Kurier Lwowski” (1892), nr 77, s. 4.

³¹ *Protest wyborców lwowskich*, „Kurier Lwowski” (1892), nr 118, s. 1.

³² *Wybory do Rady miejskiej we Lwowie*, „Kurier Lwowski” (1892), nr 84, s. 5; nr 85, s. 4.

wrzuconych do urny przed skonstatowaniem, czy głosujący ma prawo oddania głosu³³; jak zauważył „Kurier Lwowski”, z niewygodnym nadmiarem „jakoś sobie poradzono i wyrównano rachunek”³⁴. W rezultacie 18 kwietnia już dziewięciu skrutatorów (Basch, Flaczyński, Bolesław Mikuliński, Mrazek, Müller, Obmiński, Zygmunt Richtman, Skarbek, Walichiewicz) zaprzeczyło legalności wyborów oraz zażądało dokładnego zbadania ich przebiegu i dopuszczenia wyborców do sprawdzenia list³⁵. Mimo protestów i nieukończenia skrutynium w sali V prezydium magistratu ogłosiło 19 kwietnia skład nowej Rady Miejskiej, przy czym ze względu na brak protokołu komisji skrutacyjnej „odstępiono od zawsze we Lwowie przy poprzednich wyborach praktykowanego zwyczaju ogłaszania ilości głosów każdego wybrańca”³⁶. Wyniki wyborów podano bez ich wcześniejszego przedłożenia Radzie Miejskiej; zdaniem Mochnackiego dotyczący tej kwestii paragraf statutu m. Lwowa odnosił się nie do starej, lecz nowej Rady³⁷. W rzeczywistości statut nie mówił o starej ani nowej Radzie, ale stylizacja odpowiedniego paragrafu wskazywała na obowiązek przedstawienia wyniku wyborów dotychczasowym radnym: „Skoro wybory dokonane zostały, przedłoży komisja wyborcza Radzie miejskiej spisany z tego aktu protokół wraz z wszelkimi dowodami”, po czym prezydent „ogłosi ukończenie wyborów i nazwiska wybranych, których zarazem o tym zawiadomi”³⁸. Zadaniem nowej Rady było ostateczne zatwierdzenie ważności wyborów³⁹.

Wydawało się, że sprawa została ostatecznie przesądzona. Na ostatnim posiedzeniu ustępującej Rady (21 kwietnia) jej członkowie na wniosek Ferdynanda Grossa⁴⁰ przeszli do porządku dziennego nad żądaniem dziewięciu członków komisji skrutacyjnej⁴¹. Przeciwnicy komitetu miejskiego nie dali jednak za wygraną i 25 kwietnia złożyli w prezydium magistratu protest przeciw fałszerstwom, podpisany przez kilkudziesięciu wyborców⁴². Na pierwszym posiedzeniu nowej Rady

³³ *Wybory do Rady miejskiej we Lwowie*, „Kurier Lwowski” (1892), nr 92, s. 3.

³⁴ *Wybory do Rady miejskiej we Lwowie*, „Kurier Lwowski” (1892), nr 106, s. 3.

³⁵ *Rada m. Lwowa*, „Kurier Lwowski” (1892), nr 113, s. 4; „Przegląd Polityczny, Społeczny i Literacki” (1892), nr 93, s. 2; „Gazeta Lwowska” (1892), nr 92, s. 3.

³⁶ Dodatkowe podejrzenia wzbudził fakt, iż Mochnacki, podpisany na ogłoszeniu datowanym na 18 kwietnia, od 15 do 19 kwietnia przebywał w Krakowie. *Protest wyborców lwowskich*, „Kurier Lwowski” (1892), nr 119, s. 1; *Rada m. Lwowa*, „Kurier Lwowski” (1892), nr 110, s. 3.

³⁷ *Rada m. Lwowa*, „Kurier Lwowski” (1892), nr 110, s. 3; nr 113, s. 4; *Protest wyborców lwowskich*, „Kurier Lwowski” (1892), nr 119, s. 1.

³⁸ *Statut królewskiego stołecznego miasta Lwowa. Ordynacya wyborcza*, „Dziennik Ustaw i Rozporządzeń Krajowych dla Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem” (1870), cz. 22, s. 164, par. 22.

³⁹ *Ibidem*, par. 23.

⁴⁰ Grossa nie przekonano nawet rozpoznanie własnej listy wśród sfałszowanych. *W jaki sposób sfałszowano wybory lwowskie*, „Kurier Lwowski” (1892), nr 114, s. 1.

⁴¹ *Rada m. Lwowa*, „Kurier Lwowski” (1892), nr 113, s. 4; *Rada miasta Lwowa*, „Gazeta Lwowska” (1892), nr 92, s. 3.

⁴² *Protest przeciwko sfałszowanemu aktowi*, „Kurier Lwowski” (1892), nr 116, s. 2; *Protest wyborców lwowskich*, „Kurier Lwowski” (1892), nr 118, s. 1; nr 119, s. 1–2.

26 kwietnia powołano komisję weryfikacyjną (Stanisław Ciuchciński, Władysław Duleba, Alfred Dzikowski, Bernard Goldman, Małachowski, Aleksander Maryański, Leonard Piętak, Bronisław Radziszewski i Karol Schayer) w celu zbadania przebiegu i zatwierdzenia wyniku wyborów⁴³. Jednocześnie dyrekcja policji po raz kolejny zakazała zgromadzenia zwołanego przez Feliksa Dybusia, Wincentego Kuźniewicza, Rewakowicza i Walichiewicza, aby omówić skrutynium, stwierdzając, że mogłoby ono „wywołać waśnie między poszczególnymi grupami wyborców, a nadto podkopać powagę i ze szkodą dla dobra publicznego utrudnić działalność Rady miejskiej i magistratu”⁴⁴. Organizatorzy wnieśli do namiestnictwa rekurs przeciw zakazowi, nie zdołali jednak uzyskać jego cofnięcia⁴⁵.

Prace komisji weryfikacyjnej trwały do 3 czerwca, a opracowane na ich podstawie wnioski rozesłano nowym radnym⁴⁶. Komisja nie uwzględniła zarzutów w sprawie podłożonych w sali IV sfalszowanych kart, uznając je za oparte jedynie na domysłach, i oświadczyła, iż na 2884 kartach oddanych w salach I, II i IV nie zauważyła niczego, „co mogłoby wzbudzić wątpliwość, że która z tych kart nie jest autentyczną, że mianowicie znajdujące się na niej kreślenia i dopisywania głosów nie pochodzą od samego wyborcy”. „Najściślejszemu badaniu” poddano jedynie 215 spośród 839 kart oddanych w sali V oraz 78 spośród 910 złożonych w sali III. Za sfalszowane uznano 207 kart z sali V oraz 71 kart z sali III, na których potwierdzono dopisywanie kilkoma charakterami pisma nazwisk Russmana (212 razy), Michalskiego (133), Krasuckiego (125), Przybylskiego (59) i Schaffa (51)⁴⁷. Wszyscy beneficjenci fałszerstw byli kandydatami komitetu miejskiego, z którego wywodzili się również wszyscy członkowie komisji weryfikacyjnej. Mimo potępienia fałszerstw („Pogwałcono zdradziecko prawa wyborców, podeptano haniebnie publiczną wiarę i zaufanie, spotwarzono obyczajność publiczną posiewem zgnilizny moralnej, której zdławienie w samym zarodzie powinno być najpilniejszym obowiązkiem wszystkich prawych i uczciwych obywateli miasta naszego”) komisja stwierdziła, że wybory odbyły się zgodnie z przepisami, i uznała „cały akt wyborów za legalny i ważny”, podobnie jak wybór 99 członków Rady. Jedynie w przypadku Russmana zdecydowała, iż – z powodu braku wystarczającej liczby głosów – nie został on obrany radnym. Żądanie uznania wyborów w całości za nieważne były według komisji nieusprawiedliwione i nieuzasadnione.

⁴³ *Pierwszy debiut nowej Rady miejskiej*, „Kurier Lwowski” (1892), nr 117, s. 1–2.

⁴⁴ *Zgromadzenie wyborców miasta Lwowa*, „Przegląd Polityczny, Społeczny i Literacki” (1892), nr 97, s. 2.

⁴⁵ *Rekurs przeciwko zakazowi zgromadzenia wyborców*, „Kurier Lwowski” (1892), nr 118, s. 2–3; *Rekurs*, „Kurier Lwowski” (1892), dodatek do nr 137, s. 2.

⁴⁶ *Wybory do Rady miejskiej*, „Przegląd Polityczny, Społeczny i Literacki” (1892), nr 130, s. 2.

⁴⁷ Według informatora „Kurier Lwowski” w sali V tym samym charakterem pisma dopisywano również nazwiska Marchwickiego i Horowitza. *Rada miejska we Lwowie*, „Kurier Lwowski” (1892), nr 167, s. 4.

Jak to, z powodu niewątpliwego sfałszowania 278 kart głosowania, miałyby świetna reprezentacja uznać za nieważne 4355 kart autentycznych, a w dodatku głosy autentyczne na owych 278 kartach? Albo licząc według oddanych głosów, z powodu niewątpliwie sfałszowanych 580 głosów, miałyby świetna reprezentacja uznać za nieważne 361.385 głosów niewątpliwie autentycznych? Toż byłoby to niesłychanym gwałtem, dokonany na wolnych głosach wyborców, gwałtem, który by nie miał nawet pozoru legalności. Gdybyż choć domagały się tego owe tysiące wyborców, które brały udział w wyborach, można by legalność unieważnienia wyborów w całości przynajmniej upozorować cofnięciem niejako przez samych wyborców głosów, w dniu 28 stycznia 1892 przez nich oddanych, ale tego unieważnienia domaga się 38 protestujących wyborców.

Komisja nie próbowała nawet wykryć winnych, wyraziła jedynie przekonanie, że fałszerstwo nie nastąpiło w prezydium magistratu, skoro złożone tam pakiety z kartami były wcześniej opieczętowane przez członków komisji skrutacyjnej, którzy nie zgłosili zastrzeżeń wobec stanu pieczęci⁴⁸. Nie zgodziła się również na sprawdzenie przez wyborców oddanych przez nich list, uznając, że stanowiłoby to naruszenie tajności wyborów. Całe sprawozdanie sprawia wrażenie, jakby komisja, nie mogąc ukryć ewidentnego oszustwa, większość energii poświęciła na uniknięcie możliwości ujawnienia nowych fałszerstw, minimalizowanie skutków fałszerstw już ujawnionych i uniemożliwienie wykrycia sprawców. Podobne stanowisko zajęła popierająca komitet miejski prasa, oskarżając „pobitą przy wyborach koterię” o chęć „wywleczenia naszych domowych brudów do Wiednia” i wychwalając „gruntowne i z bezstronnością opracowane” sprawozdanie komisji⁴⁹.

Na podstawie sprawozdania komisji radni na poufnym posiedzeniu 17 czerwca przyjęli do wiadomości sfałszowanie co najmniej 580 głosów oddanych na 278 list i zgodnie z jej propozycją postanowili unieważnić wybór Russmana (odliczenie sfałszowanych głosów spowodowało, iż do uzyskania mandatu zabrakło mu 24 głosów). Wybór pozostałych czterech radnych, których nazwiska dopisano na sfałszowanych listach, mimo skonstatowania fałszerstwa uznano za ważny, ponieważ liczba głosów, oddanych na nich na listach niesfałszowanych (a właściwie niesprawdzonych przez komisję weryfikacyjną), wystarczała do uzyskania mandatu. Odrzucono wniosek Franciszka Zimy o unieważnienie wyboru wszystkich pięciu radnych, na rzecz których dokonywano fałszerstw, oraz wniosek Marchwickiego, aby ze względów „wyższej moralności” wycofać cały akt wyborczy i ogłosić ponowne wybory. Te zdaniem wnioskodawcy powinna jednak przeprowadzić ta

⁴⁸ *Rezultat wyborów lwowskich*, „Kurier Lwowski” (1892), nr 166, s. 1–2; *Jeszcze parę uwag o sprawdzeniu wyborów lwowskich*, „Kurier Lwowski” (1892), nr 170, s. 1; nr 172, s. 1. „Kurier Lwowski” podważał argument o opieczętowaniu pakietów, stwierdzając, iż pakiety z sali V były opieczętowane jedynie przez Krasuckiego i Bascha, a ponadto, „jak powszechnie wiadomo, sprytny manipulant zdoła gorącym nożem bez naruszenia całości, pieczęć lakową odlepić, a następnie znowu przyklepić”, *W sprawozdaniu weryfikacyjnym*, „Kurier Lwowski” (1892), nr 173, s. 4.

⁴⁹ *Kwestia uznania lub nieuznania wyborów do Rady miejskiej*, „Gazeta Narodowa” (1892), nr 149, s. 1.

sama komisja skrutacyjna, której rzetelność budziła liczne wątpliwości⁵⁰. Na jawnym posiedzeniu 21 czerwca Rada zatwierdziła uchwałę z 17 czerwca, odrzuciła jako nieuzasadnione protesty Bolesława Długoszewskiego, Pawła Dubanowicza, Bolesława Wysłoucha, Dybusia i Obmińskiego, odmówiła wyborcom wglądu do oddanych przez nich kart i uznała, że „wybory odbyły się w zupełności według przepisów ordynacji wyborczej”⁵¹. Wniosek Marchwickiego, żądającego unieważnienia wyborów „z powodu stwierdzonych przez komisję nadużyć i szalbierstw”⁵², uzyskał zaledwie 11 głosów poparcia⁵³.

Oburzony Marchwicki złożył 22 czerwca mandat⁵⁴, a w jego ślady poszli Stokowski i Juliusz Mikolasch⁵⁵. Nie wywołało to większego wrażenia w związkim stronnictwie, które przygotowywało się do wyborów prezydenta miasta. Gdy jednak w czasie próbnego głosowania, przeprowadzonego na poufnym zgromadzeniu 27 czerwca, Mochnacki otrzymał 40 głosów, a Piętaś – 19, zwolennicy Piętaśki pod przewodnictwem Zimy ogłosili rezygnację z mandatów⁵⁶. Oficjalnie powodem demonstracji były fałszerstwa i niezłożenie mandatów przez ich beneficjentów, trudno jednak tłumaczyć to traktować jako przekonujące w sytuacji, kiedy wśród rezygnujących znaleźli się również przewodniczący (Radziszewski) i sprawozdawca (Piętaś) oraz kilku członków komisji weryfikacyjnej, która niespełna cztery tygodnie wcześniej uznała wybory za „legalne i ważne”, a także radni, którzy ogromną większością głosów odrzucili wniosek Marchwickiego w sprawie nieważności tych wyborów. Bardziej przekonująca wydaje się obawa przed interwencją władz wiedeńskich, wyrażona lapidarnie przez Stokowskiego: „Nie chcę, aby nasze brudy prano w Dunaju”⁵⁷. Do niezadowolonych dołączyli następnego i ostatecznie 27 i 28 czerwca mandaty złożyli: H. Blumenfeld, M. Chorzewski, W. Dulęba, E. Duniewicz, L. Dziedzicki, B. Goldman, R. Gostkowski, E. Heppe, J.K. Janowski, M. Jonasz, Z. Kędzierski, J. Klimowicz, A. Kochanowski, J. Lewicki, G. Małachowski, S. Markiewicz, E. Marynowski, L. Piętaś, B. Radziszewski, J. Rutkowski, K. Schayer, J. Soleski, P. Stebelski, E. Stroynowski, L. Syrczyński, I. Szaraniewicz, F. Szpetmański,

⁵⁰ *Sprawdzenie wyboru Rady miejskiej we Lwowie*, „Kurier Lwowski” (1892), nr 168, s. 3; *Rada miejska*, „Przegląd Polityczny, Społeczny i Literacki” (1892), nr 139, s. 2; *Rada miasta Lwowa*, „Gazeta Lwowska” (1892), nr 137, s. 4; *Wybory do Rady miejskiej*, „Gazeta Narodowa” (1892), nr 147, s. 2. Czystość intencji Marchwickiego podważają „konferencje”, jakie odbywał z Russmanem przed posiedzeniem Rady. *Russman-sierotka*, „Kurier Lwowski” (1892), nr 168, s. 2.

⁵¹ *Korespondencja „Nowej Reformy”*, „Nowa Reforma” (1892), nr 137, s. 1.

⁵² *Lwów*, „Gazeta Warszawska” (1892), nr 164, s. 4.

⁵³ *Rada miasta Lwowa*, „Dziennik Polski” (1892), nr 174, s. 3.

⁵⁴ *Mandat do Rady miejskiej*, „Kurier Lwowski” (1892), nr 174, s. 3; *Dr. Zdzisław Marchwicki*, „Gazeta Lwowska” (1892), nr 142, s. 3.

⁵⁵ *Mandat do Rady miejskiej we Lwowie*, „Kurier Lwowski” (1892), nr 176, s. 3.

⁵⁶ *Wybory do Rady miejskiej*, „Przegląd Polityczny, Społeczny i Literacki” (1892), nr 147, s. 2. Według „Gazety Narodowej” za Piętaśkiem opowiedziało się 42 radnych, za Małachowskim – 26. *Zmieniona sytuacja*, „Gazeta Narodowa” (1892), nr 155, s. 1.

⁵⁷ *Mandat do Rady miejskiej we Lwowie...*, s. 3.

L. Thom, W. Tyniecki, A. Wasilewski, J. Zachariewicz i F. Zima, a także trzech spośród beneficjentów fałszerstw: S. Horowitz, M. Krasucki i S. Schaff⁵⁸. W rezultacie na posiedzeniu 28 czerwca Mochnacki stwierdził, iż z powodu złożenia mandatów przez 38 członków Rada nie może przystąpić do zapowiedzianego wyboru prezydium (kworum wynosiło 75 radnych, na posiedzenie zjawiono się 51), a przybyły z Wiednia Gustaw Roszkowski zwrócił uwagę na zmianę sytuacji:

Do wczoraj, mówił dr Roszkowski, byliśmy przekonani, że jakkolwiek zaszyły pewne nieprawidłowości przy wyborze jednego z radnych, cały akt odbył się prawidłowo i legalnie. – Dzisiaj natomiast widzimy, że rezygnują filary komisji weryfikacyjnej z referentem na czele – musi się więc nasunąć mimo woli wątpliwość o prawomocności wyboru, a wobec tego nie pozostaje nam nic innego, jak uznać cały wybór za nieważny. Rezygnacja większej części komisji weryfikacyjnej świadczy, iż oni sami zachwiali się w swym przekonaniu – a najmniejsza w takim razie wątpliwość musi być usunięta w imię godności reprezentacji miejskiej i dobra ogółu⁵⁹.

W odpowiedzi Rada jednogłośnie reasumowała swą poprzednią uchwałę i uznała wybory za nieważne⁶⁰. Pod naciskiem komitetu miejskiego, liczącego na powtórzenie sukcesu, nieoficjalnie zapowiedziano przeprowadzenie wyborów uzupełniających już 12 lipca⁶¹. Wywołało to liczne protesty, tak ze względu na nieaktualne spisy wyborców, jak zwłaszcza możliwość użycia przez komitet miejski niedoręczonych w styczniu legitymacji wyborczych. Pojawiły się również żądania odsunięcia od wyborów sekretarza Jakubowskiego jako podejrzanego o udział w fałszerstwach⁶². Ostatecznie przeprowadzenie wyborów całej Rady jako „uzupełniających” uznano za sprzeczne z ordynacją i postanowiono rozpisać nowe wybory⁶³. Władzę w mieście 7 lipca ponownie objęła stara Rada⁶⁴.

Na kilka miesięcy zapanował spokój. Dopiero 15 września 1892 r. Rada Miejska na wniosek Emila Byka poleciła magistratowi ułożenie ścisłego regulaminu

⁵⁸ *Z powodu sfalszowania*, „Kurier Lwowski” (1892), nr 180, s. 2, 4–5; *W sprawie radnych*, „Kurier Lwowski” (1892), nr 181, s. 1; *Rozpisanie nowych wyborów gminnych*, „Kurier Lwowski” (1892), nr 183, s. 4–5; *Rada miasta Lwowa*, „Gazeta Lwowska” (1892), nr 147, s. 4.

⁵⁹ *Rada miasta Lwowa*, „Dziennik Polski” (1892), nr 181, s. 2.

⁶⁰ *Unieważnienie wyborów lwowskich*, „Kurier Lwowski” (1892), nr 181, s. 2–3; *Rada miasta Lwowa*, „Gazeta Narodowa” (1892), nr 156, s. 1.

⁶¹ *Wybory do lwowskiej Rady miejskiej*, „Gazeta Narodowa” (1892), nr 157, s. 3.

⁶² *Nowe wybory we Lwowie*, „Kurier Lwowski” (1892), nr 182, s. 1. Jakubowski nie tylko dysponował kluczem od szafy, w której przechowywano listy wyborcze, ale – według oskarżeń opozycji – „wpływał na urzędników delegowanych do skrutynium, aby w razie niezgodności (!) cyfer radzili sobie dorabianiem głosów komu będzie «potrzeba»”, *Nieprzestrzeżenie formalności*, „Kurier Lwowski” (1892), nr 148, s. 1.

⁶³ *Rozpisanie nowych wyborów gminnych...*, s. 4–5; *Nowe wybory – stara Rada*, „Kurier Lwowski” (1892), nr 183, s. 1; *Wybory do rady miejskiej*, „Dziennik Polski” (1892), nr 183, s. 2.

⁶⁴ *Stara Rada miejska*, „Przegląd Polityczny, Społeczny i Literacki” (1892), nr 151, s. 2; *Dawna Rada miejska*, „Przegląd Polityczny, Społeczny i Literacki” (1892), nr 155, s. 2.

wyborów, „aby się nie powtórzyły sceny tegoroczne i nadużycia”⁶⁵. Radni przyjęli 29 grudnia wcześniej przygotowany przez magistrat projekt regulaminu⁶⁶, a 14 stycznia 1893 r. wybrali członków komisji skrutacyjnej⁶⁷. Przeprowadzone 26 stycznia 1893 r. wybory cieszyły się mniejszym zainteresowaniem niż poprzednie: spośród 7558 uprawnionych⁶⁸ wzięło w nich udział 4371 osób (57,8%). Zwycięstwo odniosła lista komitetu obywatelskiego (w większości pokrywająca się z dawną listą miejską), na którą głosowało 2551 wyborców, na listę zaś połączonych komitetów powszechnego i realnościowego – 1732, na inne listy – 88⁶⁹. Wybory ściślejsze, które odbyły się 5 kwietnia 1893 r. między Michałem Michalskim i Szymonem Krochem (frekwencja 22,53%), zakończyły się zwycięstwem Michalskiego⁷⁰. Do Rady weszło 97 kandydatów komitetu obywatelskiego (w tym 72 radnych wybranych w 1892 r.), z których 67 znajdowało się również na liście połączonych komitetów powszechnego i realnościowego, oraz 3 kandydatów popieranym wyłącznie przez połączone komitety. Pierwsze posiedzenie nowej Rady odbyło się 14 kwietnia 1893 r.⁷¹, jednak w wyniku unieważnienia przez Trybunał Administracyjny w Wiedniu wyboru Jerzego Borkowskiego ostateczne skompletowanie jej składu nastąpiło dopiero 15 maja 1894 r., kiedy miały miejsce wybory uzupełniające. Przy frekwencji 11,92% radnym ponownie został Borkowski⁷².

Wykryte podczas wyborów 1892 r. fałszerstwa nie doczekały się finału w sądzie. Mimo zapowiedzi, iż „partia mieszczańska jest na tropie sprawców podrabiania

⁶⁵ *Rada miasta Lwowa*, „Kurier Lwowski” (1892), nr 260, s. 5.

⁶⁶ Regulamin przewidywał m.in. większą dbałość o niedoręczone legitymacje, ściślejszą kontrolę oddanych kart i obliczania głosów oraz zwiększenie liczebności komisji wyborczych, w których skład wchodził: prezydent, 6 zastępców oraz 36 członków i 18 zastępców, wybranych po połowie spośród radnych i wyborców. *Rada miasta Lwowa*, „Przegląd Polityczny, Społeczny i Literacki” (1892), nr 299, s. 2; „Gazeta Lwowska” (1892), nr 298, s. 4; „Dziennik Polski” (1892), nr 364, s. 3.

⁶⁷ *Rada miasta Lwowa*, „Gazeta Lwowska” (1893), nr 12, s. 4; nr 16, s. 4.

⁶⁸ Wzrost liczby wyborców wynikał głównie ze zwiększenia opodatkowania rękodzielników, do tej pory płacących najniższy podatek, nieuprawniający do udziału w wyborach. *Liczba wyborców*, „Kurier Lwowski” (1892), nr 341, s. 3–4.

⁶⁹ K. Ostaszewski-Barański, *op. cit.*, s. 248–249.

⁷⁰ *Wybór*, „Przegląd Polityczny, Społeczny i Literacki” (1893), nr 79, s. 2; *Wybór ściślejszy*, „Gazeta Lwowska” (1893), nr 78, s. 4.

⁷¹ *Rada miasta Lwowa*, „Przegląd Polityczny, Społeczny i Literacki” (1893), nr 86, s. 2; „Gazeta Lwowska” (1893), nr 85, s. 4.

⁷² Na „Jerzego Dunin Borkowskiego” padło 2126 głosów (większość absolutna wynosiła 2187), komisja skrutacyjna zaliczyła jednak na jego konto także głosy na „hr. Borkowskiego”, „hr. Dunina” i „hr. J. Borkowskiego”. Trybunał uznał, że ponieważ we Lwowie mieszka więcej osób o nazwisku „Borkowski” i „Dunin”, chociaż żadna z nich nie kandydowała w wyborach, głosów tych nie można doliczyć Jerzemu Borkowskiemu. Autor protestu Józef Jaegermann zakwestionował również ważność całych wyborów jako przeprowadzonych nielegalnie przez Radę, której funkcje wygasły w kwietniu 1892 r., a która „nieprawnie z martwych powstała” i powołała do skutynium radnych „ślepych na malwersacje”. Ten protest został jednak przez Trybunał odrzucony. *Sprawa wyborów do lwowskiej rady miejskiej przed trybunałem administracyjnym*, „Kurier Lwowski” (1894), nr 77, s. 1–2; *Przy wyborze uzupełniającym*, „Dziennik Polski” (1894), nr 135, s. 3; *Wybór*, „Gazeta Lwowska” (1894), nr 111, s. 3.

list wyborczych⁷³, nigdy nie ujawniono, kto i w jaki sposób uzyskał dostęp do opieczętowanych pakietów z listami. Wbrew twierdzeniu komisji „puryfikacyjnej”⁷⁴ wydaje się nie pozostawiać wątpliwości, iż fałszerstwa były możliwe jedynie przy współudziale pracowników magistratu. Wskazywani jako co najmniej współwinni urzędnicy Kaniewski i Jakubowski pozostali na swych stanowiskach, a Jakubowski awansował 2 czerwca 1910 r. na dyrektora magistratu. Przed sądem krajowym karnym we Lwowie 3–4 marca 1893 r. odbył się jedynie proces o handel legitymacjami wyborczymi, skupowanymi (w cenie od 50 ct do 2 złr) podobno w interesie komitetu mieszczańskiego. Uznani za winnych dyrektor Towarzystwa Lokatorów Adolf Niedźwiedzki i sekretarz tego towarzystwa Franciszek Stadnicki zostali skazani na siedem dni aresztu, szewcy Jan Hebak i Jan Kwaśnicki – na pięć, kelner Józef Meder – na trzy dni aresztu, a kilku oskarżonych uniewinniono⁷⁵. Nie zdołano potwierdzić związku skazanych z komitetem mieszczańskim ani wskazać odbiorców legitymacji. W następnych latach tematu wyborów z 1892 r. starano się nie poruszać⁷⁶. Przypomniał o nich zdawkowo tygodnik „Monitor” z powodu próby fałszerstw podczas wyborów ściślejszych w maju 1896 r.⁷⁷, a następnie Józef Jaegerman w trakcie kampanii wyborczej w 1905 r.⁷⁸ Mimo opublikowania na ten temat cyklu artykułów nie zdołał on jednak osiągnąć głównego – jak się wydaje – celu: utracenia kandydatury Michalskiego, który nie tylko wszedł po raz kolejny do Rady Miejskiej, ale 6 lipca 1905 r. został przez nią obrany prezydentem Lwowa⁷⁹.

⁷³ *Wybory do Rady miejskiej we Lwowie*, „Kurier Lwowski” (1892), dodatek do nr 61, s. 2.

⁷⁴ Z powodu starań o oczyszczenie podejrzanych o fałszerstwa tak określił komisję weryfikacyjną lwowski korespondent „Kraju” Tadeusz Zadurówicz. Nota [T. Zadurówicz], *Lwów, 17 czerwca*, „Kraj” (1892), nr 24, s. 11.

⁷⁵ *Epilog wyborów*, „Gazeta Narodowa” (1893), nr 52, s. 2; nr 53, s. 2; nr 54, s. 2; „Dziennik Polski” (1893), nr 63, s. 2; *Korupcja wyborcza*, „Dziennik Polski” (1893), nr 66, s. 2.

⁷⁶ Prasa, popierająca w 1892 r. komitet miejski, początkowo usiłowała przedstawić własną wersję wydarzeń, wkrótce jednak porzuciła niewygodny temat. „Dziennik Polski” kilka dni po unieważnieniu wyborów zaatakował zarówno tych, którzy fałszerstwa ujawnili („nie bacząc na materialne i moralne interesy miasta”), jak i członków komisji weryfikacyjnej – za wycofanie się z decyzji o ważności wyborów. Pominął przy tym wszelkie szczegóły dotyczące samego fałszerstwa, które „zbyt świeżo tkwią jeszcze w pamięci ogółu, byśmy potrzebowali przywołać je tutaj”, a opowiadanie o nich uznał „za dość niewłaściwe”, *Wybory we Lwowie*, „Dziennik Polski” (1892), nr 183, s. 1. Komentując listę kandydatów komitetu obywatelskiego, „Dziennik” ubolewał nad nieobecnością na niej Horowitza, Krasuckiego, Russmana i Schaffa, którzy „zrzekli się kandydatur do rady miejskiej pod wpływem rozgoryczenia, jakie w nich wywołać musiały zeszlóroczne niesprawiedliwe ataki”, *Z dotychczas urzędującej rady*, „Dziennik Polski” (1893), nr 26, s. 1. Również „Gazeta Narodowa” usiłowała ukryć powody unieważnienia wyborów, pisząc, iż „głosowanie dokonane w poprzednim roku tak dalece skompromitowanym zostało nielegalną agitacją, że wybrani wówczas radni nie widzieli innego wyjścia z przykrego położenia, w jakim ich te zajścia postawiły, jak zbiorowe złożenie mandatów”, *Wybory do Rady miejskiej we Lwowie*, „Gazeta Narodowa” (1893), nr 6, s. 1.

⁷⁷ *Praktyki przy wyborach miejskich*, „Monitor” (1896), nr 21, s. 7.

⁷⁸ *Przypomnienie z roku 1892*, „Kurier Lwowski” (1905), nr 43, 44, 48, 52, 56–59, 68, 71, 73, 78.

⁷⁹ M. Tyrowicz, *Michalski Michał*, PSB, t. 20, Wrocław *et al.* 1975, s. 597.

Aneks

Radni wybrani w wyborach 28 stycznia 1889, 28 stycznia 1892 i 26 stycznia 1893 r.

Nazwisko i imię	Wybory 28 I 1889 Frekwencja 59,65%	Wybory 28 I 1892 Frekwencja 65,48%	Wybory 26 I 1893 Frekwencja 57,80%
Aksentowicz Julian ⁸⁰	+	–	–
Baczewski Józef Adam	+	+ mj, os	+ ob, pkpr
Baczyński Aleksander	+	+ mj	–
Bałaban Józef	+	–	–
Bardasz Ferdynand Stanisław	+	+ mj, msz, os	+ ob, pkpr
Barszczewski Tomasz	+	+ mj, msz	+ ob
Baumann Mojżesz	+	+ mj	+ ob
Beiser Jakub	+	+ mj, msz, os	+ ob, pkpr
Blumenfeld Henryk	–	+ mj, msz, os	+ ob
Blumenfeld Józef ⁸¹	+	–	–
Borkowski Jerzy	+	+ mj, msz, os	+ pkpr
Byk Emil	+	+ mj, msz, os	+ ob, pkpr
Caro Jecheskiel	–	–	+ ob, pkpr
Chorzewski Marcin	–	+ mj, os	–
Ciesielski Teofil	–	– msz, os	+ pkpr
Ciuchciński Stanisław	+	+ mj, os	+ ob
Cybulski Julian	–	–	+ ob
Czapczyński Piotr	+	+ mj, os	+ ob
Czerny Antoni	+	+ mj, msz, os	+ ob, pkpr
Czeszer Józef	–	+ mj	–
Czyżewicz Adam	–	–	+ ob, pkpr
Dąbrowski Wincenty	–	+ mj, os	–
Dulęba Władysław	+	+ mj, os	+ ob, pkpr
Duniewicz Edmund	+	+ mj, msz, os	+ ob, pkpr
Dymet Michał ⁸²	+	–	–
Dziedzicki Ludwik	+	+ mj, os	+ ob, pkpr
Dziędzielewicz Antoni	–	– msz, os	+ ob
Dzikowski Alfred	+	+ mj, os	+ ob, pkpr
Elsner Alfred	–	+ mj	–

⁸⁰ Zmarł 14 stycznia 1890 r.

⁸¹ Zmarł 14 października 1891 r.

⁸² Zmarł 18 lipca 1890 r.

Nazwisko i imię	Wybory 28 I 1889 Frekwencja 59,65%	Wybory 28 I 1892 Frekwencja 65,48%	Wybory 26 I 1893 Frekwencja 57,80%
Epstein Maksymilian	–	+ mj	–
Ettinger Izaak Aron ⁸³	+	–	–
Friedrich Edward	–	– msz	+ ob, pkpr
Gall Emanuel ⁸⁴	+	–	–
Gerstmann Teofil	+	+ mj	+ ob, pkpr
Getritz Aleksander	+	+ mj, msz, os	+ ob, pkpr
Głodziński Franciszek	+	+ mj, os	+ ob
Goldman Bernard	+	+ mj, os	+ ob, pkpr
Gołąb Andrzej	+	–	+ ob
Gostkowski Roman	–	+ mj, msz, os	+ ob, pkpr
Gostyński Józef	+	+ mj, msz, os	+ ob, pkpr
Grabiński Wacław	–	–	+ ob, pkpr
Grafl (Graffl) Emil	+	– msz, os ⁸⁵	+ ob, pkpr
Gross Ferdynand	+	+ mj, msz, os	+ ob
Gryziecki Feliks	+	– msz, os	+ ob, pkpr
Gubrynowicz Władysław	–	+ mj, os	+ ob, pkpr
Heppe Edward	+	+ mj, msz, os	+ ob, pkpr
Herschmann Edwin	–	+ mj, os	+ ob, pkpr
Hirsch Piotr	–	–	+ ob, pkpr
Holzer Wilhelm	–	–	+ ob, pkpr
Horowitz Samuel	+	+ mj, os	–
Ihnatowicz Jan	–	+ mj	– ob
Illicki Bazyli	+	+ mj, os	–
Janowicz Krzysztof	–	+ mj	–
Janowski Józef Kajetan	+	+ mj, msz, os	+ ob, pkpr
Jonasz Maurycy	+	+ mj, msz, os	+ ob, pkpr
Kędzierski Zygmunt	+	+ mj, os	+ ob, pkpr
Kiselka Karol	+	– msz, os ⁸⁶	–

⁸³ Zmarł 16 stycznia 1891 r.

⁸⁴ Zmarł 18 lutego 1889 r.

⁸⁵ Początkowo kandydatem komitetu wyborców z osobistej kwalifikacji był Edward Feiles, którego nazwisko zostało umieszczone na liście. Po jego rezygnacji komitet poparł Emila Grafla. *Wybory do Rady miejskiej*, „Przegląd Polityczny, Społeczny i Literacki” (1892), nr 22, s. 3.

⁸⁶ Kilka dni przed wyborami ogłosił w prasie, że w razie wyboru nie przyjmie mandatu, nie protestował jednak przeciw umieszczeniu go na listach obu komitetów. *Wybory do Rady miejskiej*, „Gazeta Lwowska” (1892), nr 19, s. 3; *Sztuczka wyborcza*, „Gazeta Narodowa” (1892), nr 24, s. 2.

Nazwisko i imię	Wybory 28 I 1889 Frekwencja 59,65%	Wybory 28 I 1892 Frekwencja 65,48%	Wybory 26 I 1893 Frekwencja 57,80%
Klein Robert	–	+ mj	+ ob
Klimowicz Jan	+	+ mj, msz, os	+ ob, pkpr
Kochanowski Andrzej	+	+ mj, msz, os	+ ob, pkpr
Kordys Franciszek	+	+ mj	+ ob, pkpr
Korzeniowski Stanisław	–	– os	+ ob
Krach Jan	–	+ mj	–
Krasucki Mikołaj	+	+ mj	–
Krówczyński Żegota	+	+ mj, os	– ⁸⁷
Lang Justyn	–	+ mj, os	+ ob, pkpr
Lewicki Józef	–	+ mj, msz, os	+ ob, pkpr
Linie Eliasz	+	–	–
Loewenstein Bernard ⁸⁸	+	–	–
Loewenstein Natan	–	–	+ ob
Łukawski Wojciech	+	+ mj, msz, os	+ ob, pkpr
Machajski (Machayski) Edward	+	+ mj, os	+ ob
Mahl Jakub	–	– os	+ ob
Małachowski Godzimir	–	+ mj, os	+ ob, pkpr
Małecki Antoni	+	+ mj, msz, os	+ ob, pkpr
Marchwicki Zdzisław	+	+ mj, os	+ ob, pkpr
Markheim Maurycy ⁸⁹	+	–	–
Markiewicz Stanisław	+	+ mj, msz, os	+ ob, pkpr
Marschal Franciszek Ksawery	+	+ mj	+ ob, pkpr
Maryjański Aleksander	+	+ mj	+ ob
Marynowski Edward	–	+ mj	+ ob
Mayer Natan	–	+ mj, msz	+ ob
Mazurak Andrzej	+	+ mj, msz, os	+ ob, pkpr
Michalski Michał	+	+ mj	+ ob ⁹⁰
Mikolasch Juliusz	+	+ mj, msz, os	+ ob, pkpr
Mikuliński Bolesław	–	– msz, os	+ ob, pkpr
Miłaszewski Ignacy ⁹¹	+	–	–

⁸⁷ W piśmie do komitetu obywatelskiego zapowiedział, iż w razie wyboru nie przyjmie mandatu.

Wybory do Rady miejskiej we Lwowie, „Kurier Lwowski” (1892), dodatek do nr 354, s. 1.

⁸⁸ Zmarł 15 marca 1889 r.

⁸⁹ Zmarł 4 października 1889 r.

⁹⁰ Wybrany w wyborach ściślejszych 5 kwietnia 1893 r.

⁹¹ Zmarł w maju 1889 r.

Nazwisko i imię	Wybory 28 I 1889 Frekwencja 59,65%	Wybory 28 I 1892 Frekwencja 65,48%	Wybory 26 I 1893 Frekwencja 57,80%
Mochnacki Edmund	+	+ mj, msz, os	+ ob, pkpr
Mozer Franciszek	+	+ mj	+ ob, pkpr
Mussil Adolf	–	+ mj	–
Niemczynowski Stanisław	+	–	+ ob, pkpr
Ogonowski Aleksander	+	– os ⁹²	–
Pawłowski Mikołaj	+	+ mj, os	–
Peredjatkiewicz Andrzej	+	+ mj	+ ob, pkpr
Piątkowski Franciszek	+	– ⁹³	–
Piepes Jakub	+	+ mj, os	+ ob, pkpr
Piętak Leonard	+	+ mj, os	+ ob, pkpr
Pisek Wilhelm	–	+ mj, os	+ ob, pkpr
Platowski Stanisław	–	+ mj	–
Podłowski Adolf	+	+ mj	+ ob
Pohlman Emil	–	+ mj	–
Południewski Franciszek	+	–	–
Prugar Marcin	+	–	–
Przybylski Karol	–	+ mj	–
Radziszewski Bronisław	+	+ mj	+ ob, pkpr
Ramułt Ludwik	+	+ mj, os	– ⁹⁴
Rawer Karol	–	– msz, os	+ ob
Rawski Wincenty	–	+ mj, os	+ ob ⁹⁵ , pkpr
Reiss Albert	–	– msz	+ ob
Rewakowicz Henryk	+	– msz	+ pkpr
Riedl Edmund	–	+ mj	+ ob
Rischer Jan ⁹⁶	+	–	–
Romanowicz Tadeusz	–	–	+ ob, pkpr

⁹² Zmarł 10 lutego 1891 r.

⁹³ Zmarł cztery tygodnie po wyborach, 25 lutego 1892 r., można jednak przypuszczać, że nie kandydował ze względu na stan zdrowia. Już 2 czerwca 1891 r. z powodu choroby ustąpił ze stanowiska przewodniczącego Gremium Drukarzy. A. Pacholczykowa, *Piątkowski Franciszek Ksawery*, PSB, t. 26, Wrocław *et al.* 1981, s. 9.

⁹⁴ „Z powodu licznych zajęć” odmówił kandydowania. *Rezygnacja*, „Przegląd Polityczny, Społeczny i Literacki” (1893), nr 7, s. 3.

⁹⁵ Wpisany na listę komitetu obywatelskiego po rezygnacji Jana Śliwińskiego. *Wybory do Rady miejskiej*, „Przegląd Polityczny, Społeczny i Literacki” (1893), nr 20, s. 3.

⁹⁶ Zmarł 23 stycznia 1890 r.

Nazwisko i imię	Wybory 28 I 1889 Frekwencja 59,65%	Wybory 28 I 1892 Frekwencja 65,48%	Wybory 26 I 1893 Frekwencja 57,80%
Roszkowski Gustaw	+	+ mj, os	+ ob, pkpr
Russman Ignacy	+	+ mj	–
Rutkowski (Rudkowski) Jan	+	+ mj, msz, os	+ ob, pkpr
Samolewicz Zygmunt	+	–	–
Sawczak Damian	–	–	+ ob, pkpr
Schaff Szymon	+	+ mj	– ⁹⁷
Schayer Karol	+	+ mj, os	+ ob, pkpr
Schmitt Mieczysław	+	–	–
Sembratowicz Michał	+	+ mj	+ ob
Sielski Feliks	–	– msz, os	+ ob, pkpr
Silbermann Adolf	–	+ mj	– ob
Sokal Henryk	+	+ mj, msz	– ⁹⁸
Soleski Józef	+	+ mj, os	+ ob, pkpr
Sołtyński August	–	+ mj, os	+ ob, pkpr
Stebelski Piotr	+	+ mj, os	–
Stokowski Apolinary	+	+ mj, os	+ ob, pkpr
Stroh Jakub	–	–	+ ob
Stroynowski Edward	+	+ mj, msz, os	+ ob, pkpr
Syroczyński Leon	+	+ mj, os	+ ob
Szaraniewicz Izidor	+	+ mj, msz	+ ob
Szembek Stefan	+	–	–
Szpetmański Franciszek	–	+ mj, msz, os	–
Szpilmann Józef	–	+ mj, msz, os	+ ob, pkpr
Świsterski Wiktor ⁹⁹	+	+ mj, msz	–
Thom Leon	+	+ mj, msz	+ ob, pkpr
Tyniecki Władysław	+	+ mj, os	+ ob, pkpr
Walewski Leon	+	–	–
Walichiewicz Michał	+	– msz	+ ob
Wasilewski Adolf	–	+ mj, os	+ ob, pkpr
Weigel Józef	–	– msz, os	+ ob

⁹⁷ W piśmie do ściślejszego komitetu obywatelskiego zapowiedział, iż w razie wyboru nie przyjmie mandatu. *Wybory do Rady miejskiej we Lwowie*, „Kurier Lwowski” (1892), dodatek do nr 354, s. 1.

⁹⁸ Zmarł 31 grudnia 1892 r.

⁹⁹ Zmarł 1 stycznia 1893 r.

Nazwisko i imię	Wybory 28 I 1889 Frekwencja 59,65%	Wybory 28 I 1892 Frekwencja 65,48%	Wybory 26 I 1893 Frekwencja 57,80%
Wieliczko Jan ¹⁰⁰	+	–	–
Więckowski Lubin	–	+ mj, os	–
Witz Hermann ¹⁰¹	+	–	–
Womela Adam	+	–	–
Zachariewicz Julian	+	+ mj, msz, os	+ ob, pkpr
Zima Franciszek	+	+ mj, msz, os	+ ob, pkpr
Zgórski Alfred	+	–	–
Żebrowski Tadeusz	+	–	+ ob

Oznaczenia i skróty:

+ wybrany do Rady Miejskiej; – niewybrany do Rady Miejskiej; mj – komitet miejski; msz – komitet mieszczkański; os – komitet wyborców z osobistej kwalifikacji; ob – komitet obywatelski; pkpr – połączone komitety powszechny i realnościowy

W wyborach do Rady Miejskiej w latach 1892–1893 kandydowali ponadto:

Komitet mieszczkański (1892): Bielański Władysław, Bigo Jan, Bisanz Gustaw, Bliziński Kazimierz, Bodyński Maksymilian, Ciesielski Marian, Cirok Jan, Długoszowski Bolesław, Dybuś Feliks, Dzieślewski Walerian, Fedunio Klemens, Flaczyński Wilhelm, Gall Maurycy, Glasgal Abraham, Gottlieb Henryk, Haber Jan, Hainbach Herman, Hillich Marcin, Hołowkiewicz Emil, Jahner Alfred, Jankowski Józef, Jekeles Maurycy, Kruk Stanisław, Kulczycki Roman, Kuźniewicz Wincenty, Lachowski Stanisław, Lam Henryk, Łękawski Kazimierz, Lilien Edward, Lisiewicz Józef, Mardyrosiewicz Jan, Mehrer Henryk, Mrazek Bronisław, Nahirny Bazyli, Najsarek Tomasz, Onyszkiewicz Zdzisław, Pachole Franciszek, Piotrowicz Zygmunt, Potocki Jan, Rudnicki Ludwik, Rybowski Mikołaj, Schapira Henryk, Schirmer Józef, Skarbek Ludwik, Sołtysik Tomasz, Sprecher Jakub, Stachiewicz Teofil, Szuchiewicz Włodzimierz, Töpfer Naftuła, Turkiewicz Leon, Wallach Witold, Wang Julian.

Komitet wyborców z osobistej kwalifikacji (1892): Bisanz Gustaw, Bliziński Kazimierz, Bodyński Maksymilian, Bodaszewski Łukasz, Długoszowski Bolesław, Ignacy Drexler, Dzieślewski Walerian, Dziwiński Placyd, Hołowkiewicz Emil, Jekeles Maurycy, Kiernik Franciszek, Kubala Ludwik, Mardyrosiewicz Jan, Malewski Tytus, Pachole Franciszek, Pomianowski Aleksander, Przetocki Waclaw, Schapira Henryk, Tabaczyński Stanisław, Tuszyński Józef, Wang Julian, Wurst Karol.

Połączone komitety powszechny i realnościowy (1893): Adamowski Tomasz, Basch Karol, Cirok Jan, Dziwiński Placyd, Franz Antoni, Gaberle Emil, Gotlieb Henryk, Herzmanek Leon, Hićkiewicz Władysław, Hillich Marcin, Januszewski Jan, Kruk Stanisław, Lachowski Stanisław, Lewakowski Aleksander, Lewicki Jakub Kazimierz, Lilien Edward, Maly Józef,

¹⁰⁰ Zmarł 19 czerwca 1889 r.

¹⁰¹ Zmarł 8 czerwca 1889 r.

Mardyrosiewicz Jan, Marischler Jan, Mrazek Bronisław, Nierenstein Maurycy, Obmiński Stanisław, Padewski Józef, Rybowski Mikołaj, Seferowicz Jan, Setti Karol, Skarbek Ludwik, Sołtysik Tomasz, Srokowski Teofil, Wang Julian.

Komitet obywatelski (1893): Szymon Kroch.

Źródło: K. Ostaszewski-Barański, *Pogląd na działalność reprezentacji król. stołecznego miasta Lwowa w okresie 1871–1895*, w: *Miasto Lwów w okresie samorządu 1870–1895*, Lwów 1896, s. 233–235, 248–249; *Wybory do Rady miejskiej*, „Przegląd Polityczny, Społeczny i Literacki” (1892), nr 22, s. 3; (1893), nr 18, s. 2; nr 20, s. 2–3; *Wybory do rady miejskiej*, „Dziennik Polski” (1893), nr 25, s. 2.

The Forgotten Elections. About the Lviv City Council of 1892

Abstract

Elections to the City Council of Lviv were held in January 1892. During the several-week-long counting of votes, at least several hundred electoral lists were forged as a result of adding the names of the candidates of the City Committee (such as Samuel Horowitz, Mikołaj Krasucki, Zdzisław Marchwicki, Michał Michalski, Ignacy Russman, Szymon Schaff), which caused a protest of some members of the vote count committee and voters. A verification commission, established by the newly elected Council on 26 April, composed of councillors supported by the City Committee, admitted that there were irregularities during the scrutiny but considered the elections valid. They only invalidated Russman's mandate, which did not receive sufficient voter support after deducting the forged votes. On 21 June, the new City Council approved the commission's favourable decision. Still, on 27 and 28 June, due to disputes within the twinning committee and fears of the intervention of the Administrative Tribunal in Vienna, 38 councillors resigned. This forced the Council to change its decision and declare the election invalid.

Consequently, the power in the city was taken over by the old Council. In the new elections in January 1893, the candidates of the Citizens' Committee won. Most of them came from the former City Committee, but only Michalski was elected from among the five beneficiaries of the forgery of 1892. It happened due to stricter elections. Those guilty of counterfeits were not detected.

Забутые выборы. О Львовском городском совете 1892 года

Аннотация

В январе 1892 года во Львове состоялись выборы в городской совет. Во время подсчета голосов, длившегося несколько недель, по крайней мере, несколько сотен избирательских списков были сфальсифицированы в результате внесения в них фамилий кандидатов от городского комитета: Самуэля Хоровица, Миколая Красуцкого, Здислава Мархвицкого, Михала Михальского, Игнатия Руссмана и Шимона Шаффа, что привело к протесту части членов счетной комиссии, а также избирателей.

Проверочная комиссия, назначенная вновь избранным советом 26 апреля 1892 г., состоящая из советников, поддерживаемых городским комитетом, признала, что в ходе подсчета голосов были допущены нарушения, но признала выборы действительными,

аннулировав только мандат Руссмана, который после вычета сфальсифицированных голосов не получил достаточной поддержки избирателей.

21 июня новый Городской совет утвердил, выгодное для него, решение комиссии, но 27–28 июня в результате разногласий внутри победившего комитета и опасений на счет вмешательства венского Административного суда (Verwaltungsgerichtshof) 38 советников сложили свои полномочия, что заставило совет отменить свое решение и признать выборы недействительными. Власть в городе перешла к прежнему совету.

В результате новых выборов в январе 1893 г., победу одержали кандидаты гражданского комитета, большинство из которых были выходцами из прежнего городского комитета, а из пяти бенефициаров фальсификации 1892 г. на этот раз был избран только Михальский (и это лишь в результате второго раунда выборов из ограниченного количества кандидатов). Виновники фальсификации не были обнаружены.

Bibliografia

Prasa

- „Dziennik Polski” 1891–1894
- „Dziennik Ustaw i Rozporządzeń Krajowych dla Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem” 1870
- „Gazeta Lwowska” 1891–1894
- „Gazeta Narodowa” 1891–1893
- „Gazeta Warszawska” 1892
- „Kraj” 1892
- „Kurier Lwowski” 1891–1894, 1905
- „Monitor” 1896
- „Nowa Reforma” 1892
- „Przegląd Polityczny, Społeczny i Literacki” 1892, 1893
- „Trybuna” 1891, 1892

Opracowania

- Dunin-Wąsowicz K., *Rewakowicz Henryk Karol*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 30, Wrocław *et al.* 1988–1989, s. 169–172.
- Fras Z., *Riedl Edmund*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 31, Wrocław *et al.* 1988–1989, s. 287–288.
- Ostaszewski-Barański K., *Pogląd na działalność reprezentacji król. stołecznego miasta Lwowa w okresie 1871–1895*, w: *Miasto Lwów w okresie samorządu 1870–1895*, Lwów 1896, s. 53–263.
- Pacholczykowa A., *Piątkowski Franciszek Ksawery*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 26, Wrocław *et al.* 1981, s. 8–9.
- Sroka Ł.T., *Rada Miejska we Lwowie w okresie autonomii galicyjskiej 1870–1914. Studium o elicie władzy*, Kraków 2012.
- Tyrowicz M., *Michalski Michał*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 20, Wrocław *et al.* 1975, s. 596–597.
- Zdrada J., *Małachowski Godzimir*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 19, Wrocław *et al.* 1974, s. 390–392.

Agnieszka Biedrzycka, dr hab. nauk humanistycznych, adiunkt w Zakładzie Polskiego Słownika Biograficznego Instytutu Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk; historyk, edytor źródeł. Zainteresowania badawcze: Rzeczpospolita XVI–XVII w., pogranicze południowo-wschodnie, Lwów (biedrzycka@ih.pan.krakow.pl).

Agnieszka Biedrzycka, PhD with habilitation in Humanities, historian, source editor, assistant professor at the Department of Polish Biographical Dictionary of Tadeusz Manteuffel Institute of History, Polish Academy of Sciences. Her research interests include: Polish-Lithuanian Commonwealth in the 16th and 17th centuries, south-eastern borderlands, Lviv (biedrzycka@ih.pan.krakow.pl).